

СТАНОВИЩЕ

от проф.ДФН Костадин Лаз. ДИНЧЕВ за дисертационния труд на Антон Ив. ГЕНОВ на тема: Скални светилища в Рило-Родопския масив. Семантични и функционални аспекти"

В съвременното научознание често се говори за "междинни изследователски полета", т.е. за преливане или синтез на познанието в различни научни полета и изследванията за тях. Такава научна област, струва ми се е и културологията, която привлича като предмет и обект достижения на историята/предимно открития на археологията/, филологията, етнологията, фолклористиката и др. Подобни данни и спорни точки намирам в дисертацията¹⁶ "Скални светилища в Рило-Родопския масив. Семантични и функционални аспекти" на Антон Ив. Генов. Така формулирана темата откроява няколко акцента.

1. "Скални светилища". Ще рече -култови "свети места" като реплики в историческия и културния ни развой.

2. Топосът "Рид- Родопски масив", използван широко от географи и синоптици, за да обозначат Югозападна България, в която централно място заем Пирин планина с прилежащите ѝ долини и равнини, преливащи в централните и източните Родопи, а на запад - Малешевско-Огражденската верига.

3. "Семантични и функционални аспекти" ни подсказва, че авторът предлаг съдържателно-смислов и функционален анализ на определени, открити от много лица, в това число и от самия него, определени "свети места". С това авторът си поставя задача - да се "прочетат" или "препрочетат"-реални или хипотетично посланията на тези култови места.

Основен е историко-културологичният подход, съчетан с елементи на лингвистично-етнологически отпечатки, относящи се до семантиката и функционалността. Наблюдава се умело Сравнение с теренната работа, която е основна не само в археологията, но и при нейните посестрими етнографията, фолклористиката и деалектологията, които са също вид "археология": търсеща на "артефакти". В хронотопса всяка епоха има своя чар, а всеки регион - специфики в контекста на етническото и националното пространство. А теренната работа, както е известно, дава обилен материал да се "диагностицира" културното битие, в т.ч. обредността и свързаните с нея "скални светилища".

Дисертацията откроява разгърната структура: Въведение, три глави, Заключение, Библиография, Списък на образите в текста и албумна част.

ВЪВЕДЕНИЕТО насочва към хронотпоса/времеви и географски обхват/, посочени са целите, задачите, методите. Широко е застъпена историята на проучванията, методологията. Стига се до извода, че "Рилско-Родопският масив представлява интерес като преходен регион...". Малка натежава историзацията за сметка на онова, което Дим. Маринов нарича "Народна вяра..."

ПЪРВА ГЛАВА може да бъде определена като историко-археологическа ретракция на изследваните мегалити/гигантско каменна култура/. Авторът ни убеждава, че това е теоретико-постановъчна част на труда с преобладаващ археологически ракурс. Ползвани са достиженията на водещи изследователи: Валерия и Ал. Фой, Лиана Гергова, Баласчев, В. Марков, Белков, както и по-ранните - Шкорпилови, Фончеви, Евг. Теодоров и проучвателите от най-ново време. Не са пропуснати теренисти и теоретици като М. Д. Омаредски, Иванчика Георгиева и др., с които имах честта да си сътруднича в регионалния музеи в Благоевград към 70-те години на ХХ в... Оформя се интердисциплиниран подход като водеща метафора. Струва ми се, че археологическите данни са преекспонирани с подробни списания на части от трудовете. Това вероятно иде от желанието на автора да бъде по-доказателствен и в следващите глави. Той е убеден, че в този регион съществуват и се ползват "общи природни кодове при избор и сакрализиране на конкретен топос", "... откъдето се почит преди всичко към природните стихии и явления, както и към митологически универсалии като планина, пещера, скали, вода, слънце, съзънание

ВТОРА глава представя пространствените и семантично-функционални аспекти на светилищата в Рила, Пирин и Родопите. Смятам, че тази глава носи основните приносни моменти на дисертацията. Тук вече авторът разкрива и личната си теренна работа, в която съзират ценни доказателства и за заявяваните още във въведението проблема за съвременността/ "практикувани ритуали.../. На мяста отново погледът се сбръща към минали изследвания на "свещени" места. Изведени са локално-регионалните топоси като "природни фактори" с техните разположения, "следи от древни нива на човешката

религиозност /анимизъм, култ към предциите-демиурзи, човешките тайнства и др./ Освен биварната спозиция: живот- смърт, стои идеята за бессмъртието прави триадата "Живот-Смърт-Възраждане"/отново живот/, както в природата, така и метафорично в човешкото битие. Тук в че съвиръме идеята на Миця Елиаде "Митът за вечното завръщане".

Логично и последователно са изведени основните топоси от двете страни на Била, Пирин и Зап. Родопи с долините на Места и Струма и прилежащите водни басейни в регионите- Разложко, Неврокопско, Благоевградско и по скромно Петричко-Сандачкия регион. Развязът се движи от уподобяване на природни феномени и свръхестествени същества, часочни да предизвикат човешко добруване чрез сакрализирането им чрез полета на мисълта и въображението. Намирам спехи и в конкретиката. Анализирани са култови практики от нематериалната/митико- егендарната/ към материалната култура. Подредбата на митологическите маркери би следвало да ~~предаде~~ придимство на планината като структуроопределящ топос. Тя маркира връзката на земното с небесното /а и с подземния хтонос чрез пещерата/ и като проекция на дъръстта на живота/арбус мунди/. В планината прецимно са скалните светилища, началото на водите/водосборити/, обиталищата на змеевете, какъвто е Пиринският с неговата "змеева избраница" Стана/описаната от мене легенда/с "историята" за битката и началото на Генчевия ~~вид~~ски род/Вж светеилището "Мопово езеро"/.

ТРЕТА ГЛАВА се насочва към известни култови места в Източните Родопи. Рязбирам намерението на автора да представи континюитета в хронотопоса и да потърси връзка и вляния със Средиземноморието и Мала Азия. Струва ми се, че добре би било да разшири ареала и в западна посока от двете страни на Средна Струма/Ще напомня откритата надгробна плоча за богинята на лова Бендида и рак с Капатово и древния град Петра, "Маркови кладенци" и др.../. Заключението на тази глава осветлява "усилията... насочени към това да се извадят от праха /оцелялото/ от тези култови обекти като материално и нематериална културно наследство, преди то окончателно да изчезне и се превърне в поредното изгубено познание"/с. 321/. Това е ~~нов~~ ^{пълната}

Ще ми се да попитам нашият аспирант има ли допълнителни сведения за свети места на запад от средното течение на Струма и доколко може да се говори за локално-регионални варианти на общите закономерности - природни и социални?

Накрая. Богатата библиография и снимковият албум също представлят аспирента в положителна светлина... Ако авторът прецени, трудът има възможности да продължи като монография. Преди отпечатването пропоръчвам:

1. Редуциране и прередактиране на първа и трета глава, като отпаднат цитираните дълги пасажи от трудовете на предходни изследователи. Те могат да се прегрупират тематично, а под основния текст съзвездичка се посочи авторът и трудът по номерацията в библиографията.
2. Добре би било трудът да бъде снабден с именен и вещен показалец, който да обслужва по-широк кръг читатели и особено бъдещи изследователи.
3. Зная, че научните трудове боравят с установена научна терминология /чуждестранна/, все пак бих го подсетил да прецизира прекалената употреба на чуждици, особено когато има по-благозвучни български съответствия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Дисертацията има защитими достойнства, овладяла тематика и верни подходи, поради което я препоръчвам за присъждане на образователната и научна степен "ДОКТОР" в професионалното направление 3-1.

"Социология, антропология и науки за културата"

Проф. д.ф.н. Костадин Л. ДИНЧЕВ, почетен
академик на Украинската академия на висшите училища

